
РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.41-025.44+342.565.2(44):341.17(4-6ЄС)
DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.25>

КОНЦЕПТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МЕЖІ ІНТЕГРАЦІЇ У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РАДИ ФРАНЦІЇ

Бадида А.Ю.

*кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри теорії та історії держави і права
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-5980-5132
e-mail: Andrianna.badyda@gmail.com*

Бадида А.Ю. Концепт конституційної ідентичності та межі інтеграції у рішеннях Конституційної ради Франції.

Вказується, в сучасних реаліях поглиблення європейської інтеграції особливої актуальності набуває проблема меж взаємного впливу національних правових систем та права Європейського Союзу. Конституційна ідентичність у наш час виступає механізмом запобігання змінам, які можуть завдати шкоди засадам державного устрою та конституційним цінностям. Французький досвід становить інтерес для вироблення одного з варіантів такої взаємодії, особливо в аспекті збереження фундаментальних конституційних принципів.

У статті досліджується поняття конституційної (національної) ідентичності у французькому правопорядку як категорії, що визначає межі допустимої інтеграції держави, зокрема, у відносинах з Європейським Союзом. Проаналізовано праці українських та зарубіжних авторів з точки зору розкриття сутності категорії «конституційна ідентичність» та виявлення тотожності понять «конституційна ідентичність» та «національна ідентичність». Відповідно до ст. 4 (2) Договору про Європейський Союз, останній зобов'язується поважати національну ідентичність держав-членів. У цьому контексті французький підхід відрізняється тим, що доктрина та Конституційна рада Франції своїми рішеннями надають категорії ідентичності нормативного змісту, розуміючи останню як сукупність базових принципів, які не можуть бути обмежені без згоди установчої влади.

Показано еволюцію поняття конституційної ідентичності з питаннями євроінтеграції через ряд рішень Конституційної ради Франції, зокрема, рішення від 27 липня 2006 року, у якому вперше сформульовано тезу про те, що транспозиція директив ЄС у французьке законодавство не може суперечити принципам, які становлять ідентичність Французької Республіки. Виокремлено основні елементи цієї ідентичності: неподільність Республіки, республіканська форма правління, світськість тощо.

Звертається увага на обмежений характер конституційного контролю: Конституційна рада не оцінює зміст норм Європейського Союзу, якщо не йдеться про явне порушення конституційного ядра.

Обґрунтовується, що ідентичність у французькій інтерпретації не суперечить ідеї європейської інтеграції, а, навпаки, забезпечує баланс між суверенітетом та зобов'язаннями перед Європейським Союзом.

Ключові слова: конституційна ідентичність; національна ідентичність; суверенітет; конституційні принципи; ядро Конституції; конституційний контроль; Конституційна рада Франції; директива ЄС; європейська інтеграція; право Європейського Союзу.

Badyda A.Yu. The concept of constitutional identity and the limits of integration in the decisions of the Constitutional council of France.

It is indicated that in the modern realities of deepening European integration, the problem of the limits of mutual influence of national legal systems and the law of the European Union is of particular relevance. Constitutional identity in our time acts as a mechanism for preventing changes that may harm the principles of the state system and constitutional values. The French experience is of interest

for developing one of the options for such interaction, especially in terms of preserving fundamental constitutional principles.

The article examines the concept of constitutional (national) identity in the French legal order as a category that determines the limits of permissible integration of the state, in particular, in relations with the European Union. The works of Ukrainian and foreign authors are analyzed from the point of view of revealing the essence of the category of "constitutional identity" and identifying the identity of the concepts of "constitutional identity" and "national identity". According to Art. 4 (2) of the Treaty on European Union, the latter undertakes to respect the national identity of the Member States. In this context, the French approach is different in that the doctrine and the Constitutional Council of France, through their decisions, give the categories of identity a normative content, understanding the latter as a set of basic principles that cannot be limited without the consent of the constituent power.

The evolution of the concept of constitutional identity with issues of European integration is shown through a number of decisions of the Constitutional Council of France, in particular, the decision of July 27, 2006, which first formulated the thesis that the transposition of EU directives into French legislation cannot contradict the principles that constitute the identity of the French Republic. The main elements of this identity are highlighted: the indivisibility of the Republic, the republican form of government, secularism, etc.

Attention is drawn to the limited nature of constitutional control: the Constitutional Council does not evaluate the content of the norms of the European Union, unless there is a clear violation of the constitutional core.

It is argued that identity in the French interpretation does not contradict the idea of European integration, but, on the contrary, ensures a balance between sovereignty and obligations to the European Union.

Key words: constitutional identity; national identity; sovereignty; constitutional principles; core of the Constitution; constitutional control; Constitutional Council of France; EU directive; European integration; European Union law.

Постановка питання. У сучасних умовах поглиблення євроінтеграційних процесів особливого значення набуває питання межі спільного впливу національних правопорядків та права Європейського Союзу. Конституційна ідентичність сьогодні є інструментом стримування змін, що можуть бути шкідливими для основ державного ладу та конституційних цінностей. Французький досвід є цікавим для формування одного з підходів такої співпраці, зокрема, у контексті збереження основних конституційних принципів.

Метою статті є аналіз сутності «конституційної» («національної») ідентичності у рамках системи Європейського Союзу та, окремо, у французькому правопорядку, а також співвідношення двох рівнів правопорядків через призму судової практики Конституційної ради Франції.

Стан дослідження. Дослідження рішень Конституційної ради Франції у контексті застосування концепції ідентичності як критерію допустимості інтеграції потребує поглибленого аналізу в українській науці. Попри це, німецька та італійська концепція досліджувалась у працях Колісник В.П., Берченко Г.В., Слінько Т.М., французька – А. Левад, О. Бо, Д. Руссо, польська – Гранат М. та рядом інших науковців.

Виклад основного матеріалу. Конституційна ідентичність – поняття, яке є засобом захисту суверенітету, але вимагає обережного застосування. Почнемо з того, що Суд Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) визнає національну ідентичність держав-членів. Відповідно до ст. 4 (2) Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) Союз поважає рівність держав-членів перед Договорами, а також їхню національну ідентичність, властиву їхнім основоположним політичним і конституційним устроєм, зокрема щодо місцевого й регіонального самоврядування [1].

У Європі немає єдиного розуміння «конституційної ідентичності», але існує консенсус щодо спільного усвідомлення її значення як межі інтеграції. Стаття 6 (3) ДЄС не надає жодного визначення національної ідентичності. Психологія розуміє поняття ідентичності як сукупність ідей, за допомогою яких індивід – або в нашому випадку Нація – визначає себе, щоб знайти свою індивідуальну особистість, зазначає А. Путтлер. Звичайно, для держави це включає її якість як держави та її суверенітет, але можна також додати мінімум цінностей, що стосуються всіх сфер людських відносин, які створюють характер держави. Це може включати історичні, культурні, лінгвістичні, релігійні, економічні чи навіть правові цінності. Важливо підкреслити, що А. Путтлер також ототожнює поняття «національна ідентичність» та «конституційна ідентичність» та виводить такий висновок через прикметник «фундаментальність» (стосується не усіх рішень держави, а лише важливих для її організації). У будь-якому випадку, суверенітет та державність є одними з цих фундаментальних структур. Однак суверенітет не може бути абсолютним [2, р. 179]. Польський вчений М. Гранат

вважає, що «конституційна ідентичність» – це структура, яку, з огляду на її сутність, практично неможливо визначити, проте це «фіксованість» чи «незмінність» положень Конституції. Будь-які зміни були б кроком всупереч ідентичності [3, с. 5]. Крім того, вчений визначає важливість Преамбули для розуміння ідентичності через те, що у ній зазначено обставини, у яких було прийнято закон.

Преамбула до Договору про ЄС підтримує таке тлумачення, оскільки, майже не згадуючи держави, вона задовольняється лише назвами народів, повагою до їхньої історії, культури та традицій. Враховуючи, що стаття 6 (3) ДЕС залишається настільки короткою та розпливчастою, а преамбула стосується історії, культури та традицій народів, у цьому контексті доводиться тлумачити поняття національної ідентичності в широкому сенсі [2, р. 179]. Хоча повага до національної ідентичності, викладена у ст. 6 (3) ДЕС, не є положенням, що підлягає виконанню, ця стаття може слугувати аргументом при тлумаченні інших положень, що підлягають виконанню, таких як принцип субсидіарності, принцип пропорційності або ст. 10 Договору про заснування Європейських Співтовариств, обмежують здійснення повноважень Європейського Співтовариства [2, р. 180]. Основна ідея, яку можна почерпнути із змісту вище наведеного полягає у тому, що ідентичність стає інструментом змістовного аналізу, а не лише формальної оцінки змін до Конституції. З іншого боку, посилення на ідентичність не може бути підставою для необгрунтованої відмови від застосування права ЄС.

Українські вчені зазначають, що ідентичність формує ту межу, яка означає власний «конституційний код», що знаходить втілення в установчій владі держави. Поки існують національні системи, доти вони будуть зберігати власну ідентичність [4, с. 72].

Конституційна ідентичність як концепція розглядається у кількох значеннях. Як аналітична концепція, конституційна ідентичність використовується для пояснення того, як спільнота розуміє себе через конституційний акт або розпорядження. Як нормативна концепція, конституційна ідентичність зосереджується на фундаментальних нормах і принципах конституційної системи, які певним чином пов'язують конституційних суб'єктів і за яких правила і цінності не можуть бути змінені [5, р. 1]. На основі наведеного, можна систематизувати основні складові «конституційної ідентичності», опираючись на розуміння «конституційного ядра» у судовій практиці Конституційної ради: неподільність Республіки, принцип світськості; народовладдя; республіканська форма правління тощо.

Звертаємо увагу, що посилення на «національну ідентичність» все частіше з'являється у судовій практиці національних судів, зокрема для обгрунтування обмежень примату права ЄС. Аналіз декотрих рішень Суду ЄС дає можливість проаналізувати, чи є це поняття інструментом захисту суверенітету та чи Суд ЄС забезпечує баланс між національним та європейським правом. Але у цій статті буде зроблено спробу показати унікальний досвід Конституційної ради Франції, яка у своїх рішеннях апелює до конституційної (національної) ідентичності своєї держави, у тому числі з точки зору рівноваги між двома рівнями правопорядку – французьким та ЄС.

Слід почати з того, що поняття конституційної ідентичності у французькому праві є доктринальним та юриспруденційним конструктом, а не чітко визначеним поняттям. Орган конституційної юрисдикції Французької Республіки – Конституційна рада, у процесі прийняття важливих рішень, розгортає прямо чи опосередковано захист конституційної ідентичності Франції, зокрема, у зв'язку з міжнародними та європейськими зобов'язаннями. Проаналізуємо кілька ключових рішень у аспекті зазначеної проблематики.

Для початку, зазначимо, що розглядаючи Маастрихтський договір, Рада пропонує внести зміни до Конституції, наслідком чого стало введення до Конституції 1958 року нового розділу, що стосується Європейських Співтовариств та Європейського Союзу. Одна з французьких вчених, аналізуючи рішення Ради від 1992 року, обгрунтовує, що не є дивним, Конституційна рада вважає, що конституційна ідентичність Франції, що розуміється як невід'ємне конституційне ядро, є конституційно такою, що допускає відступ. У рішенні йдеться про те, що «установча влада є суверенною; що вона може вільно скасовувати, змінювати або доповнювати положення конституційної цінності у формі, яку вважає за доцільну; що таким чином ніщо не заважає їй вносити до тексту Конституції нові положення, які у випадку, до якого вони стосуються, відступають від правила чи принципу конституційної цінності; що це відступлення може бути як явним, так і неявним». Таким чином, і оскільки Конституційна рада не має компетенції виносити рішення щодо законів про перегляд конституції, ніщо не заважає установчій владі погодитися на відступ від правил і принципів, навіть якщо вони є невід'ємними від конституційної ідентичності Франції [6].

Визнаючи «існування правопорядку, інтегрованого у внутрішній порядок», Конституційна рада у 2004 році розглянула Договір про створення Конституції для Європи та запевнила, що «...ні характер Європейського Союзу, ні сферу застосування принципу верховенства права Союзу, як це впливає... із ст. 88-1 Конституції» останній не змінює [7].

Через кілька років Рада уточнила свою позицію щодо транспонування директив ЄС у своєму рішенні від 27 липня 2006 року. По-перше, транспозиція директиви Співтовариства є результатом конституційної вимоги. Тому «Конституційна рада, яка відповідно до статті 61 Конституції розглядає закон, метою якого є транспозиція директиви Співтовариства у національне законодавство, повинна забезпечити дотримання цієї вимоги». Однак, нарешті, контроль, який вона здійснює, «підлягає подвійному обмеженню»: з одного боку, транспозиція «не може суперечити правилу чи принципу, властивому конституційній ідентичності Франції, якщо виборець не дав на це згоди»; з іншого боку, конституційно зобов'язана винести рішення протягом одного місяця, Конституційна рада не може звернутися з попереджальною пропозицією і «тому не може визнати невідповідним статті 88-1 Конституції законодавче положення, яке явно несумісне з директивою, яку воно має на меті транспонувати» (п. 19 рішення) [8]. Значення цього рішення полягає у тому, що вперше сформульовано, що участь Франції в інтеграційних процесах можлива лише за умови збереження її конституційної ідентичності. Іншими словами, Закон про авторське право може транспонувати директиву, доки не порушує фундаментальних конституційних принципів.

Рішення від 31 липня 2018 року, у якому Рада визнала, що Закон про захист комерційної таємниці відповідатиме Конституції, якщо не порушує конституційної ідентичності, є цікавим з точки зору аргументації останньої. У п. 3 рішення йдеться про наступне: «Конституційна рада, коли на її розгляд передається питання відповідно до умов, викладених у статті 61 Конституції, стосовно закону, спрямованого на імплементацію директиви Європейського Союзу у національне законодавство, зобов'язана забезпечити дотримання цієї вимоги. Те саме стосується закону, спрямованого на адаптацію національного законодавства до регламенту Європейського Союзу. Однак, контроль, який вона здійснює з цією метою, підлягає подвійному обмеженню. По-перше, транспозиція директиви або адаптація національного законодавства до регламенту не може суперечити правилу чи принципу, властивому конституційній ідентичності Франції, якщо тільки установчий орган не дав на це згоди. За відсутності будь-яких оскаржень такого правила чи принципу Конституційна рада не має компетенції перевіряти відповідність Конституції законодавчих положень, які лише виводять необхідні наслідки з безумовних та точних положень директиви або положень регламенту Європейського Союзу. По-друге, оскільки Конституційна рада повинна винести рішення до оприлюднення закону у строки, передбачені статтею 61 Конституції, вона не може передавати справу до Суду Європейського Союзу на підставі статті 267 Договору про функціонування Європейського Союзу. Отже, вона не може визнати невідповідним статті 88-1 Конституції законодавче положення, яке є явно несумісним з директивою, яку воно має на меті транспонувати, або з регламентом, до якого воно адаптує національне законодавство. У будь-якому випадку, адміністративні та суди загальної юрисдикції повинні здійснювати контроль за сумісністю закону з європейськими зобов'язаннями Франції та, за потреби, передавати справу до Суду Європейського Союзу для отримання попереднього рішення». Це рішення Ради фактично посилює вимоги до Закону, що транспонує директиву, адже встановлено, що він має бути доступним і зрозумілим (п. 4 рішення) [9]. Висновок, що Закон є конституційним, якщо забезпечує баланс між захистом комерційної таємниці та фундаментальними правами і принципами.

У рішенні від 15 жовтня 2021 року Рада розглядала пріоритетне питання конституційності, що стосується законодавства про в'їзд та проживання іноземців та право на притулок. Авіакомпанія Air France особливо розкритикувала оскаржувані положення за вимогу до авіакомпаній перенаправляти іноземних громадян, яким було відмовлено у доступі на національну територію, можливо, шляхом застосування фізичного стримування, особливо у випадках, коли особа відмовляється сідати на борт літака або висаджуватися з нього, тим самим делегуючи поліцейські повноваження приватній особі. Ці положення також були розкритиковані за ігнорування права на безпеку, принципу особистої відповідальності та рівності перед державою [10].

Як уже зазначалось у попередніх рішеннях, згідно зі статтею 88-1 Конституції, Конституційна рада давно оголосила себе некомпетентною перевіряти відповідність закону про транспозицію, коли останній лише виводить необхідні наслідки з безумовних та точних положень європейської директиви. Підтвердивши у п. 13 цього рішення свою попередню усталену позицію: якщо є сумнів щодо порушення конституційної ідентичності Франції, вона надалі не перевіряє такі норми [10]. По суті, у таких випадках лише суддя Європейського Суду, до якого, за потреби, звернувся національний суддя у своєму попередньому рішенні, має перевірити дотримання європейського стандарту, який транспоновано з основними правами, гарантованими статтею 6 Договору про Європейський Союз.

Можна продовжувати наводити рішення Конституційної ради, проте виводячи її роль у діалозі з Європейським Союзом, варто погодитись з професоркою Анн Левад, котра запевняє, хоча «судова практика Конституційної ради, хоч і новаторська, та, здається, відповідає змінам у європей-

ській конституційній судовій практиці. Проте вона все ж залишається специфічною. Специфічні для французького внутрішнього права, «правила чи принципи, властиві конституційній ідентичності Франції», представлені конституційним суддею як обмеження контролю, який він здійснює, залишаються невизначеними; гарантом буде Рада» [6]. Як видається, Конституційна рада не перевіряє зміст директив, якщо вони відповідають праву ЄС, а лише перевіряє, чи не порушено фундаментальні принципи (конституційну ідентичність), що свідчить про особливість французької моделі.

Висновки. Як впливає із доктрини, конституційна ідентичність та національна ідентичність – поняття тотожні. Враховуючи позицію Європейського Союзу, ідентичність є об'єктом поваги, проте не абсолютної автономії, тому можна вважати це поняття категорією, що охоплює невід'ємні елементи правопорядку демократичної держави, визначаючи при цьому межі допустимої інтеграції.

Ідентичність у Французькій Республіці є доктринальною та юриспруденційною категорією, яка обмежує впровадження норм міжнародного та європейського права, якщо вони суперечать фундаментальним конституційним принципам.

Контроль Конституційної ради Франції є обмежений у цьому контексті, адже Рада не оцінює зміст норм ЄС, якщо немає явного порушення ідентичності, а також визнає пріоритет установчої влади у разі потреби зміни Конституції. Французький досвід показує, що конституційна ідентичність не перешкоджає інтеграції, натомість забезпечує рівновагу між національним суверенітетом і правом ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union - Consolidated version of the Treaty on European Union - Protocols - Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 - Tables of equivalences. *Official Journal*. С 326. 26/10/2012. Р. 0001 – 0390. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 18.01.2025).
2. Adelheid Puttler. Le renforcement de la notion d'identité nationale dans l'Union européenne. *Open Edition Books*. Pp. 179-186. <https://books.openedition.org/pufr/1555?lang=en> (дата звернення: 18.01.2025).
3. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 3–7.
4. Колісник В. П., Берченко Г. В., Слінько Т. М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 69–88.
5. La notion d'identité constitutionnelle et son rôle dans l'intégration européenne. Étude pour la commission AFCO. PE 760.344 – février 2024. 2 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760344/IPOL_STU\(2024\)760344\(SUM01\)_FR.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760344/IPOL_STU(2024)760344(SUM01)_FR.pdf) (дата звернення: 18.01.2025).
6. Anne Levade. Le Conseil constitutionnel et l'Union européenne. *Cahiers du Conseil constitutionnel*. 3 novembre 2009. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/le-conseil-constitutionnel-et-l-union-europeenne> (дата звернення: 18.01.2025).
7. Décision n° 2004-505 DC du 19 novembre 2004. Traité établissant une Constitution pour l'Europe. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2004/2004505DC.htm> (дата звернення: 18.01.2025).
8. Décision n° 2006-540 DC du 27 juillet 2006. Loi relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2006/2006540DC.htm> (дата звернення: 18.01.2025).
9. Décision n° 2018-768 DC du 26 juillet 2018. Loi relative à la protection du secret des affaires. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2018/2018768DC.htm> (дата звернення: 18.01.2025).
10. Décision n° 2021-940 QPC du 15 octobre 2021. Société Air France (Obligation pour les transporteurs aériens de réacheminer les étrangers auxquels l'entrée en France est refusée). URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2021/2021940QPC.htm> (дата звернення: 18.01.2025).